

Katse laajaan Venäjän maahan

Stefan Widomski: *Venäjä – Niin lähellä ja niin kaukana*. Helsinki: Auditorium Kustannusosakeyhtiö, 2015. 244 s. ISBN: 978-952-7043-53-0.

Puhuttaessa Venäjästä keskustelu palaa usein yhteen kysymykseen: Onko Venäjää mahdollista ymmärtää? Stefan Widomski etsii vastausta tähän kysymykseen kirjassaan *Venäjä – Niin lähellä ja niin kaukana*. Hän käy läpi Venäjän yhteiskunnallista kehitystä niin historiallisesta perspektiivistä kuin nykypäivän tilanteesta käsin. Kirja keskittyy Venäjästä puhumiseen makrotasolla, siinä ei juurikaan oteta kantaa arkielämän problematiikkaan. Sen keskeinen viesti on, että Venäjästä puhuttaessa ei ole olemassa yhtä totuutta siitä, millainen Venäjä on tai miten siihen pitäisi suhtautua. Venäjä on laaja maantieteellinen alue ja monitasoinen yhteiskunnallinen rakennelma. Esimerkiksi se, miten Venäjä käyttäytyy ulkopolitiittisissa suhteissaan tänään, ei välttämättä enää kerrokaan siitä, miten se käyttäytyy samoissa suhteissa huomenna.

Kirjassa käydään läpi Neuvostoliiton historiaa, sen poliittista ideologiaa, suhdetta ulkovaltoihin, Venäjän sisä- ja ulkopoliittikkaa, Vladimir Putinia, Venäjän modernisaatiota sekä Venäjän ja Ukrainan välistä jännittyneitä suhteita. Widomski korostaa, että se, miten hän käy läpi naapurimaa Venäjää, perustuu hänen omiin kokemuksiinsa ja tulkintoihinsa Venäjästä. Hän kertoo, että 45 vuotta kestäneen työuransa aikana hän on käynyt Neuvostoliitossa ja Venäjällä kaikkiaan yli 1000 kertaa. Suurin osa matkoista on liittynyt hänen työhönsä ja niiden aikana Widomski on tavannut suuren määrän venäläisiä vaikut-

tajia, poliitikkoja, virkamiehiä ja liike-elämän edustajia. Hän kertoo, että käsillä olevassa kirjassa esitellään niitä ”ajatusten siruja”, joita hän on 45 vuoden aikana koonnut muistiinpanoihinsa matkoiltaan. Widomski esittää, että kirjassaan hän katsoo Neuvostoliittoa ja Venäjää naapurina kahdesta suunnasta, Puolasta ja Suomesta käsin. Se, että hän on syntynyt ja kasvanut aikuiseksi Puolassa ja muuttanut sitten Suomeen, jossa työskennellessään hän on matkustanut säännöllisesti Neuvostoliittoon ja Venäjälle, antaa hänelle ”ainutlaatuisen mahdollisuuden tarkastella Helsingin, Moskovan ja Varsovan muodostaman kolmion ongelmakenttää samanaikaisesti sisältä ja ulkoa” (s. 12). Kirjan lukijana jään kuitenkin kaipaamaan vielä selkeämpää Varsovan läsnäoloa Widomskin tulkinnoissa ja pohdintoissa. Vaikka hän nostaakin Puolan ja Venäjän väliset suhteet, ja Puolasta käsin ymmärretyn Venäjän esiin aika ajoin kirjan sivuilla, niin olisin kirjan lukijana kaivannut tätä ”Varsovan katselua” vieläkin enemmän.

Widomski korostaa jo kirjansa alkumetreillä sitä, ettei hänen tarkoituksenaan ole ollut kirjoittaa tutkimuskirjaa Venäjästä ja venäläisyydestä. Sen sijaan hän esittelee Venäjää siten kun on sen itse kokenut ja ymmärtänyt. Widomski käy läpi myös jonkin verran Venäjästä kirjoitettua tutkimuskirjallisuutta, mutta vain niiltä osin kuin katsoo sen tarpeelliseksi omien näkemyksiensä perustelemiselle. Kirjallisuuteen viittaaminen on siis suppeaa ja varsin ylimalkaista. Kirjasta puuttuu myös lähdeluettelo. Widomski korostaa, että vaikka Venäjä ja venäläisyys ovat hänelle tuttuakin tutumpia, Venäjä jää siitä huoli-

matta osittain saavuttamattomaksi – se yllättää aina uudestaan ja uudestaan. Widomski käsittelee aihepiiriään monilta osin hyvin perusteellisesti, onhan hänellä ollut työnsä puolesta mahdollisuus keskustella hyvin vaikutusvaltaisten ihmisten kanssa aina Venäjän presidenttejä myöten.

Itselleni kirjan kiinnostavinta antia olivat venäläisen demokration ja markkinatalouden kehityslinjojen kuvaukset. Myös Vladimir Putinin henkilökuva kuului kirjan kiinnostavimpiin osiin. Pohtiessaan esimerkiksi Putinin vallan rajoja Widomski tulee siihen lopputulokseen, että Vladimir Putinilla on suurempi henkilökohtainen valta kuin presidentti Barack Obamalla. Tätä väitettä Widomski perustelee sillä, että tehdessään niin ulko- kuin sisäpoliittisiakin päätöksiä tarvitsee Obama päätöksilleen sekä kongressin että senaatin ja niissä vaikuttavien poliittisten puolueiden tukea. Koska oman puoleen tuki ei aina riitä, ei päätösten läpivieminen ole aina läpihuutoasia. Hän jatkaa, että presidentti Putinilla ei kuitenkaan ole näitä samoja ”ongelmia”. Sen takaa varsin autoritääriäinen hallintotapa ja tämän seurauksena syntynyt Venäjän poliittisen kentän rakenne. Widomski kuitenkin painottaa, että todetessaan tämän hän ei tarkoita, että autoritääriäinen hallintotapa olisi demokraattista parempi. Toisaalta Widomski toteaa, että onko sen pohtimisella, kummalla on enemmän valtaa, presidentti Putinilla vai presidentti Obamalla, edes mitään merkitystä, koska kummallakin on kuitenkin enemmän valtaa kuin kenelläkään muulla.

Widomski keskittyy kirjansa loppuosassa Ukrainan ja Venäjän suhteiden nykytilan tarkasteluun. Hän katsoo, että Venäjän sisällä oleva Euroopan ja Aasian välinen

raja on kenties maailman keskustelluin ja väitellyin raja. Se on sitä hänen mukaansa erityisesti maantieteilijöille, historioitsijoille ja politiikantutkijoille. Venäjän ja Ukrainan välinen raja voidaan nähdä tämän rajan toisintona, eräänlaisena venäläis-länsimaisen konfliktin lähteenä. Widomski nostaakin esiin, että tällä hetkellä Ukrainalla on kenties suurempi merkitys Venäjän sisäpolitiikalle kuin ulkopoliitikalle. Hän perustelee näkemyksensä sillä, että ”Ukraina on niin lähellä Venäjää sekä maantieteellisesti että kulttuurillisesti, että pienetkin yhteiskunnallisesti tärkeät muutokset ei-toivottuun suuntaan voisivat laukaista pyrkimyksiä samanlaisiin muutoksiin myös Venäjällä” (s. 197). Widomski katsoo, että jos eurooppalaiset arvot kuten demokratia, oikeusvaltioperiaate, korruptiovapaa hallinto ja yksilönvapaudet kuten sanan ja poliittisen toiminnan vapaus toteutuisivat Ukrainassa, olisi ”vaarana” että samat muutokset voisivat ajan mittaan levitä myös Venäjälle. Ukrainan tilanteen kuvauksessa ehkä kiinnostavinta antia ovatkin Widomskin näkemykset siitä, miten Euroopan eri maissa suhtaudutaan Ukrainan kriisiin. Hän kuvaa, kuinka Italiassa ollaan irrottautumassa eurooppalaisesta rintamasta Venäjän-vastaisissa toimissa. Keski-vertaitalialainen on kiinnostunut lähinnä siitä, millaisia taloudellisia tappioita Venäjään kohdistuneet sanktiot aiheuttavat italialaiselle liike-elämälle. Myös Espanjassa välinpitämättömyys Venäjän ja Ukrainan välistä kriisiä kohtaan on ilmeinen. Espanjassa katsotaan, että Venäjä on kaukana, ja koska maassa on omiakin sisäpoliittisia ongelmia, niin Venäjän asioihin ”sekaantuminen” ei kiinnostanut Espanjaa. Kreikassa Venäjää tuetaan jopa varsin avoimesti, ja Kreikka on käyttänyt Ukrainan ja Venäjän välistä konfliktia myös ”kiristyskeinona” EU:ta vastaan.

Myös Unkari näyttää kuuluvan Venäjän tukijoihin. Widomski on syntymään puolalainen ja toteaa kirjan alussa, että hän katsoo Venäjää naapurimaana kahdesta suunnasta, Varsovasta ja Helsingistä. Viimeistään tässä kohdassa, jossa hän käy läpi Puolan ja Ukrainan vaikeaa suhdetta todeten, että Puolassa tuetaan avoimesti Ukrainaa, mutta ei olla kritiikittömiä myöskään ukrainalaisten toimintaa kohtaan, olisin toivonut, että Widomski olisi käsitellyt asiaa vieläkin laajemmin.

Stefan Widomskin *Venäjä – Niin lähellä ja niin kaukana* sisältää paljon näkökulmia ja

Gorbatšovin testamentti

M. S. Gorbatšov: *Posle Kremlja (Kremlin jälkeen)*. Moskva: Ves Mir, 2014. 410 s. ISBN 978-5-7777-0646-1.

Kremlin jätettyään Mihail Gorbatšov on toiminut kaksikymmentäviisi vuotta perustamansa säätiön johdossa ja ollut aktiivinen globaaleissa, poliittisissa ja yhteiskunnallisissa kysymyksissä sekä kansainvälisesti että Venäjällä. Käsillä olevassa ja ilmeisesti viimeisessä muistelmateoksessaan hän on avomielinen tunnustaen myös oman toimintansa puutteet ja virheet. Tekijän ajatukset viiptyvät perestroikan kohtaloissa – Gorbatšov uskoo edelleen, että oikein toteutettuna ja tarpeellisin osin modifioituna hänen aloittamansa uudistuspolitiikka olisi voinut johtaa uudistuneeseen Neuvostoliittoon, toisen nimiseen ja toisenlaisilla periaatteilla toimivaan, mutta silti yhtenäiseen valtioon. Onkin heti alkuun todettava, että tähän ajattelutapaan kätkeytyy ristiriita: Gorbatšovin puolustellessa perestroikaa ja toisaalta tunnustautuessaan sittemmin monipuoluejärjestelmän ja muiden demokratian attribuuttien kannattajaksi hän

pohdinnan aiheita niin vallitsevaan Venäjän sisäpoliittiseen kuin maailman poliittiseen ja geopoliittiseenkin tilanteeseen. Kirja tarjoaa varsin vähän vastauksia kysymykseen siitä, miksi ja miten pitäisi toimia, mutta se ei lopulta liene ollut kirjoittajan tarkoituskaan. Neuvostoliitosta, Venäjästä ja venäläisyydestä kiinnostuneelle lukijalle kirja toimii miellyttävänä ja mukansatempaavana lukemisenä, jonka viihdyttävyyssarvo on keskeisempi kuin tietokirjallinen arvo.

Pirjo Pöllänen

ei anna osviittaa siitä, kuinka toivottuun lopputulokseen olisi voitu Venäjän olosuhteissa päästä.

Gorbatšov sanoo ymmärtäneensä perestroikaa toteuttaessaan, että muutokset eivät ole mahdollisia ilman syvällistä poliittista uudistusta. Gorbatšov puolustaakin johdonmukaisesti perestroikaa läpi vuosien. Perestroika ja uudistukset olivat ehdottoman välttämättömiä, mutta missään maailmassa ei ollut kokemusta eikä esimerkkiä siitä, kuinka kommunismista siirryttäisiin kapitalismiin. Prosessi on vaikea ja monimutkainen ja se voi kestää sata vuotta. Demokraattisten instituutioiden aikaansaamista tekijä korostaakin kautta koko kirjansa ja kertoo tulleen vasta Jeltsinin vakaumukseen vasta Jeltsinin ajan tuhoisuuden nähtyään. Yhteiskunnallisen kontrollin puuttuessa Jeltsinin valtaan nostamat oligarkit tuhosivat demokratian ja oikeuslaitoksen.

Jeltsin onkin kirjoittajan kritiikin pääkohde. Hänen toimestaan kutsutut ulkomaalaiset asiantuntijat ja taloudelliseen reformiin sovellettu shokkiterapia kääntyivät vuosia kestäneeksi sekasoroksi. Gorbatšov toistaakin